

ХОРИГДОГЧ БИЕ ХҮН БА ХОРИХ БАЙГУУЛЛАГЫН НИЙГЭМШҮҮЛЭХ АЖИЛ

ШШГЕГ-ын Тогтоол гүйцэтгэх газрын Сургалт, хүмүүжлийн хэлтсийн мэргэжилтэн, дэслэгч Г.Галсанжамц

Аливаа улс орны хөгжлийн бодлогын үндсэн чиглэл нь нийгмийн гол үнэт зүйл болсон хүний хөгжлийг дэмжсэн нөхцөлд эерэг үр дүн гардаг гэдгийг угсаатны зүй, сэтгэл судлал, социологийн шинжлэх ухаан болон хүний хөгжлийн зүй тогтлыг судалдаг эрдэмтэн судлаачид нэгэнт тогтоосон байна.

Хүний хөгжил рүү чиглэсэн үйл ажиллагааны нэг хэсэг нь нийгмийнхээ эмзэг бүлэгт тусалж, тэдгээрийг нийгэмд тодорхой байр суурьтай, үүрэг хариуцлагатай болгон хөгжүүлэх буюу зарим тодорхой бүлгийн хүмүүсийг нийгэмшүүлэх асуудал бөгөөд энэ ажлын зөв, оновчтой арга хэлбэрийг тогтоох, мэргэжил, арга зүйн удирдлагаар хангах, бусад зорилтот бүлэгтэй хамтран ажиллах нь өнөөгийн шаардлагад нийцсэн чухал алхам болох юм.

Монгол Улсын хорих байгууллага түүхэн хөгжлийнхөө явцад гэмт хэрэгтэй тэмцэх, гэмт хэргийн улмаас хорих ял эдлэгсдийг сурган хүмүүжлүүлэх талаар тодорхой бодлогыг барьж, эрх зүйн баримт бичгийг гаргаж байсан юм. Тухайлбал, 1924 оны 8 дугаар сард хуралдсан МАХН-ын 3 дугаар их хурлаас “Гяндангийн дотоод байдлыг сайжруулах, хэрэгтэн ардуудыг гэгээрүүлэх тухай”, 1924 оны 11 дүгээр сард хуралдсан Улсын анхдугаар их хурлаас ялтан хэрэгтнийг хорихдоо сурган хүмүүжүүлэх ажлыг чухалчлах хэрэгтэйг онцлон тэмдэглэж байсан бөгөөд 1931 оны “Монгол Ард улсын дотор аливаа хэрэгтэн, ялтныг засан сайжруулах ажлын тухай хууль”, 1966 оны “Засан хүмүүжүүлэх хөдөлмөр хууль”-уудад хоригдогсдыг хөдөлмөрт сургах, мэргэжил эзэмшүүлэх зэргээр тэднийг нийгэмшүүлэх, сургалт, нөлөөллийн ажил зохион байгуулах эрх зүйн үндсийг бүрдүүлж байжээ.

Түүнчлэн 1997 он хүртэлх хугацаанд Хорих байгууллагуудын Удирдах төв байгууллагын бүтцэд “Улс төр, хүмүүжлийн хэлтэс”-ийн зохион байгуулалттайгаар хорих ангиудад “Сурган хүмүүжүүлэгч” хэмээх ажилтан ажиллаж байсан бол 1997-2003 онд хоригдолтой холбогдсон бүхий л эрх зүйн харилцааг зохицуулж, тэдний эрх ашгийг хамгаалах, амьдрах, ажиллах орчинг чөлөөт амьдралын хэв маягт аль болохоор ойртуулах, иргэншүүлэх үйл ажиллагааг зохион байгуулах үүрэгтэй “Ахуй дэглэмийн байцаагч” гэсэн нэршилтэй ажлыг байрыг бий болгон ажиллуулж байжээ.

Харин 2003 оноос эхлэн хоригдогсдыг нийгэмшүүлэх, тэдгээрт тулгарсан бэрхшээлийг даван туулахад туслах чиг үүрэг бүхий “Нийгмийн ажилтан”-ны орон тоог баталж байсан бол хорих ялын төрөл дэглэм, хоригдогсдын сэтгэл зүйн онцлогийг харгалзан төрөлжүүлэн судлах зорилгоор 2006 оноос эхлэн сэтгэл зүйчийн орон тоог бий болгон, анх Цагдан хорих 461, хорих 405, насанд хүрээгүйчүүдийн хорих 411 дүгээр ангиудад мэргэжлийн сэтгэл зүйч ажиллаж эхэлсэн юм.

Хоригдогсдын давуу тал буюу дотоод нөөц боломжийг илрүүлэх, бие даан амьдрах чадварт сургахад хорих байгууллагын нийгмийн ажилтан, сэтгэл зүйчдийн үүрэг ихээхэн чухал юм. Энэхүү хариуцлагатай үүргээ хэрэгжүүлэхийн тулд хүний хөгжилд нөлөөлөгч хүчин зүйлс, хөгжлийн шалгуур үзүүлэлт, хөгжил төлөвшилт, эвдэрч гажих шалтгаан, түүнээс урьдчилан сэргийлэх, хөгжлийн боломж зэргийг олон талаас нь нарийвчлан судлах шаардлага тавигдаж байна.

Өөрөөр хэлбэл цагдан хоригдож буй сэжигтэн яллагдагч болон хорих ял эдэлж буй хоригдогсдыг нийгэмшүүлэх асуудал нь шинжлэх ухааны үндэстэй, нийгэм-сэтгэл зүйн судалгаанд тулгуурласан, гэмт хэргийн шалтгаан нөхцөл болон бусад нөлөөлөгч хүчин зүйлсээс хамаарсан байдалтайгаар ялгамжтай хэлбэрээр зохион байгуулах нь зүйн хэрэг юм.

Нийгэм судлал болон сэтгэл судлалын ухаанд нийгмийн дотор оршин амьдарч, нийгмийн материаллаг үйлдвэрлэлийн харилцаанд идэвхтэй оролцогч хүнийг “бие хүн” гэж тодорхойлж байгаа бөгөөд бие хүний зан үйлийг урьдчилан тодорхойлохын тулд сэтгэл зүйчид бие хүний иж бүрэн, суурь онцлог шинжүүдийг судлан тодорхойлж хэмжихийг эрмэлзсээр ирсэн түүхтэй. Бие хүн нь нийгмийн харилцааны бүтээгдэхүүн болохын хирээр бие бялдар, оюун санааны хувьд хөгжиж, өөрийн гэсэн төлөвшил, үзэл бодол, зан төлөв, хувийн онцлогтой болж байдаг. Тиймээс “бие хүн” хэмээх ерөнхий ойлголтоос гэмт хэрэгтэн бие хүний онцлогийг тодорхойлох хэрэгтэй.

Гэмт хэрэгтэн бие хүн гэдэг нь нэг талаас “бие хүн” гэсэн социологийн, нөгөө талаас “гэмт хэрэгтэн” гэсэн хууль зүйн ойлголтын нэгдэл юм. Өөрөөр хэлбэл хүн гэмт хэрэг үйлдсэн ч бие хүний шинжээ алддаггүй, харин хэв шинж нь өөрчлөгдөх явдал анзаарагддаг байна.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын Тогтоол гүйцэтгэх газрын Сургалт, хүмүүжлийн хэлтсээс 2011 онд явуулсан дараах судалгааг авч үзье.

2011 оны 11 дүгээр сарын байдлаар хорих ял эдэлж буй 6422 хоригдогч ял эдэлж байгаа бөгөөд давтан гэмт хэрэг үйлдсэн ялтнуудаас авсан судалгаанд Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газрын харьяа 22 хорих анги, шийдвэр гүйцэтгэх албаны нийт 2443 ялтан хамрагдсан ба үүнийг нийт хорих ял эдэлж байгаа ялтны тоотой харьцуулахад 38 хувийг эзэлж байгаа бөгөөд үүнээс эрэгтэй 2376, эмэгтэй 67 нь ялтан байна.

График 1

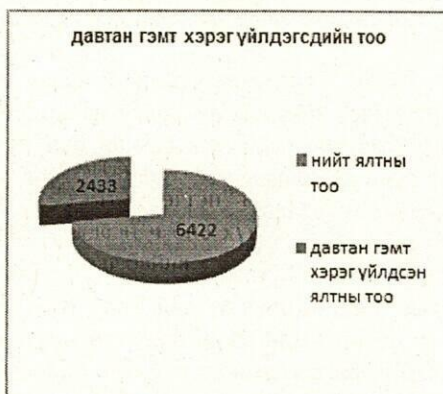

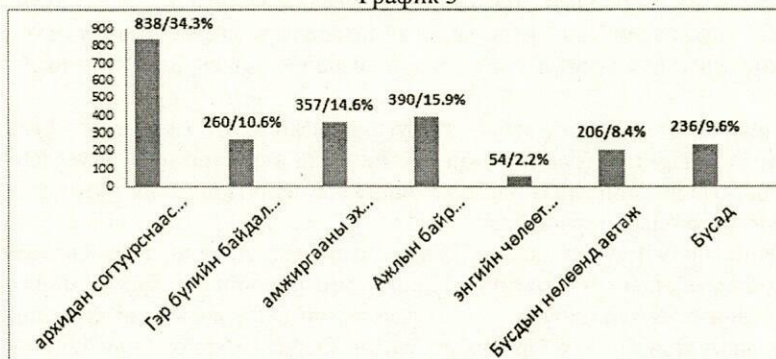
График 2

Давтан гэмт хэрэг үйлдсэн шалтгааныг авч үзвэл:

График 3

Дээрх байдлаас дүгнэн үзэхэд давтан гэмт хэрэг үйлдэгсдийн тоо буурахгүй байгаа бөгөөд давтан гэмт хэрэг үйлдэх шалтгаан нь нийгэм, орчны нөлөөтэй холбоотой байгаа нь харагдаж байна.

Үүнээс үзэхэд гэмт хэрэг үйлдэхэд гадаад /нийгмийн орчин/, дотоод /генетикийн/ шинжтэй бие хүний сэтгэл зүйн өвөрмөц онцлог/ хүчин зүйл нөлөөлдөг нь харагдаж байна. Өөрөөр хэлбэл нийгмийн орчин ба сэтгэл зүйн нэгдэл, тэдгээрийн харилцан үйлчлэлд энэ асуудлыг авч үзэх хэрэгтэй юм.

Гэмт хэрэгтэн бие хүний хөгжил болон зан үйлийн хандлагыг тайлбарлах хэд хэдэн онолын жишээг авч үзье.

Гэмт хэрэгтнийг зан үйлийн хандлага буюу бихевиорист сэтгэл судлалын үүднээс судлан дараах тайлбарыг хийж болно. Энэ хандлага нь зан үйл болон түүний хариу үйлдлийн орчноос хамаарах хамаарлын судалгааг чухалчилдаг.

Гэмт зан үйлийг хүн нийгмээс буюу гадаад орчноос суралцдаг. Хүн өөрийн мөн чанарын хувьд сайн, муу байдаггүй бөгөөд гаднаас үзүүлж буй цочролд хариу үйлдэл үзүүлж байдаг. Өөрөөр хэлбэл хэнийг ч юунд ч орчны нөлөөллөөр сургаж болох ба гадны нөлөөллөөр удирдаж болно.

Ямар нэг гэмт үйлдэл хийснийхээ төлөө шийтгүүлээгүй бол, гэмт үйлдлээрээ өөрийн хэрэгцээг хангаж, түүнээсээ урам авбал түүнийг дахин давтан хийх магадлал өндөр байдаг бөгөөд энэ давталт нь хүнд гэмт зан үйлийг төлөвшүүлдэг. Хүмүүсийн сөрөг хандлага бодлоос үүдэлтэй зан үйл нь тэднийг нөхцөл байдлыг бодитойгоор харж ойлгоход саад болдог бөгөөд хүмүүсийн итгэл үнэмшил, бодол санаа, өөрийн тухай яриа нь бодит биш үймсэн, бодол санаа нь сөрөг, бие махбодь дахь физиологийн, мэдрэлийн өөрчлөлтөөс үүдэлтэй сэтгэл хөдлөлийн тогтворгүй байдал нь тэдний зан үйлийг хэвийн биш болгодог.

Мөн хэвийн биш үйлдлийг “хэвийн” гэж ойлгож үйлдэл хийдэг нь нийгмийн болон бусдын эсрэг зан үйл гаргахад нөлөөлдөг гэж үздэг.

Бихевиористуудын тайлбараар хүний зан үйл нь юуг урамшил, юуг шийтгэл гэдгийг ойлгож байгаагаас хамаардаг бөгөөд хүнийг туршлагажуулж, зан үйлийг төлөвшүүлж байдаг орчин нөхцлийг сайн судлах ёстой гэж тайлбарласан байдаг.

З.Фрейд, Э.Эриксон, А.Адлер нарын үзлээр бие хүний хөгжил насанд туршид нь явагддаг гэж үздэг бөгөөд бага насны хөгжил хүний зан үйлийн хожмын илрэлд шийдвэрлэх үүрэгтэй байдаг байна.

Сэтгэц задлалын буюу психоанализ хандлага нь хүний бага насан дахь амьдралынх нь онцлог, биологийн зөн билэг ба нийгмийн шаардлага хоорондын зөрчлийн улмаас

төрөл бүрийн эмгэг шинжүүд бий болдог гэж үздэг.

Хувь хүний сэтгэлийн шарх түүний бага насанд учирсан хямрал, зөрчлөөс эхлэлтэй. Багадаа үл хайхрал, гадуурхал, ахадсан шаардлага, хүсэлт зэргийг мэдэрдэг байсан бол түүний сэтгэцийн эрүүл мэндэд сөргөөр нөлөөлж невроз үүсгэх шалтгаан болдог.

Хүн орчинтойгоо харилцах явцад дутуугийн мэдрэмж болон давуу байдалд тэмүүлэх тэмүүлэл илэрдэг бөгөөд эдгээр нь нийгэмд ашигтай үйл ажиллагааны хөдөлгөгч хүч нь болдог. Нийгэмдээ дасан зохицож байгаа бодол нь дутуугийн болон давуугийн комплексор илрэн гарч байдаг.

Психоанализ нь хүмүүсийн бодол санаа, мэдрэмж, үйлдэлд нөлөөлж байдаг биологийн зөн билгүүд, ялангуяа бэлгийн болон түрэмгийллийн зөн билэгт онцгой ач холбогдол өгдөг. Зөн билэг нь оюун ухааны ухамсаргүй гүнд дарагдсан байх бөгөөд нийгмийн шаардлагуудтай үргэлж зөрчилдөж байдаг. Өөрөөр хэлбэл З.Фрейдийн “Бие хүний бүтэц”-ийн онол дахь анхаарал татсан нэг санаа нь соёл, ухамсаргүй үйлдэл хоёрын харьцааны асуудал бөгөөд хүнийг чөлөөтэй, дураараа байлгахад чиглэгддэг. Гэтэл соёл нь /биез авч явах хэм хэмжээ/ хүнийг нийгэм, хамт олны дунд тогтчихсон зүйлийг харгалзах, түүний дагуу байхыг шаарддаг учраас энэ хоёр байнга зөрчилддөг төдийгүй үүний улмаас зарим төрлийн гэмт хэрэг үйлдэгддэг гэж тайлбарлаж болох юм.

Социобиологийн хандлага нь хүний нийгмийн зан үйлийг биологитой холбон тайлбарладаг. Хүний зан үйлийн нарийн нийлмэл хэлбэрүүд, тухайлбал, альтруизм, түрэмгийлэл, нийгэмшил нь бидний “ген”-д байгаа гэж үздэг.

Өөрөөр хэлбэл дээр дурьдсан зарим онолын тайлбарын дагуу болон шинжлэх ухааны судалгааны бусад аргачлалаар гэмт зан үйлийн дотоод мөн чанарыг судалснаар гэмт хэрэгтэн буюу гэмт хэрэг үйлдсэний улмаас ял эдэлж буй хоригдогсдын сэтгэл зүйн хувийн онцлог, өвөрмөц шинж чанарыг ойлгох мэдэх боломжтой юм.

Тиймээс хорих байгууллагын сэтгэл судлал нь хоригдогч бие хүнийг судлахдаа илүү өргөн хүрээг хамарч тухайн хоригдогчийн сэтгэл, ёс суртахууны төлөв байдал, шинж, сэтгэцийн тусгалын хэлбэр, темперамент, зан төлөвийн онцлогийг судлах төдийгүй сэтгэл гутрал, түгшүүр, дасан зохицох чадварын судалгааг цогц байдлаар явуулна.

Гэмт хэрэг бол нийгэмд дутуу боловсрогдсон зан үйлийн хэлбэр гэж зарим судлаачид тодорхойлдог бөгөөд хоригдогсдыг нийгэмшүүлэх ажил хорих ялын нэг зорилго төдийгүй гэмт хэргээс урьдчилан сэргийлэхэд ихээхэн ач холбогдолтой арга хэмжээ юм. Өөрөөр хэлбэл хоригдогсдод нийгмийн зэрэг агуулга бүхий бие хүний өөр шинжийг төлөвшүүлэх, тэдний зан үйлд нөлөөлөх, нийгмийн үүрэг хариуцлагыг ухамсарлуулах явдал нь Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх байгууллагын үйл ажиллагааны томоохон чиглэл болон хэрэгжиж байна.

Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ерөнхий газар нь хорих байгууллагын нийгэм, сэтгэл зүйн ажлыг эрчимжүүлэх чиглэлээр олон арга хэмжээ авч хэрэгжүүлж байгаа бөгөөд тухайлбал хоригдогсдыг нийгэмшүүлэх орчин нөхцлийг бүрдүүлэх, тэдэнд мэргэжлийн чиг баримжаа олгох, төрөлжүүлсэн сургалтанд хамруулах, суллагдсан иргэдийг ажлын байраар хангах, төрийн болон төрийн бус, олон улсын байгууллагуудтай хамтран ажиллах, хоригдогсдыг нийгэмшүүлэх ажлын эрх зүйн орчинг боловсронгуй болгох, хорих анги, шийдвэр гүйцэтгэх албанд ажиллах нийгмийн ажилтан, сэтгэл зүйчдийн орон тоог шинээр бий болгох, тэдгээрийг мэргэшүүлэх, чадваржуулах чиглэгдсэн арга хэмжээ зэрэг ажлуудыг дурьдаж болох юм.

Хорих байгууллагын нийгэмшүүлэх ажилд бодит ахиц, өөрчлөлт гарч байгаа нь нэг талаас одоо барьж буй бодлого, чиглэл зөв үр дүнтэй байгааг харуулсан, нөгөө талаас хийгдэж буй алхмууд нь хорих байгууллагын нийгмийн ажил, сэтгэл судлалын ухааныг

онолын болон хэрэглээний түвшинд хөгжүүлэхэд чухал нөлөөтэй болсон гэж дүгнэж болохоор байна.

Цаашид хорих байгууллагын нийгэм, сэтгэл зүйн мэргэжлийн үйл ажиллагааг тогтмолжуулах зорилгоор:

- Хоригдогсдод үзүүлэх нийгэм, сэтгэл зүйн мэргэжлийн үйл ажиллагаанд шаардагдах орчин бүрдүүлэх буюу үйлчилгээний өрөө, тасалгааг дэлхийн жишигт хүргэх,

- Хоригдогсдыг нийгэмшүүлэх, сэтгэл зүйн үйлчилгээ үзүүлэх үйл ажиллагааны талаар дэлхийн бусад орны туршлагыг судлах, өөрсдийн үйл ажиллагаанд нэвтрүүлэх, гадаад харилцааг хөгжүүлэх,

- Хорих байгууллага дахь нийгэм, сэтгэл зүйн мэргэжлийн үйл ажиллагааны явц, ололт, амжилтыг судлах судалгааны ажлын тогтолцоог бий болгох, /судалгааны бие даасан нэгж/

- Хорих байгууллагын нийгэмшүүлэх ажилд төрийн болон төрийн бус, олон нийтийн байгууллагыг татан оролцуулах механизм бий болгох зэрэг ажлуудыг өнөөгийн хэрэгжүүлж буй үйл ажиллагаа, нийгмийн хөгжлийн хэрэгцээ, шаардлагад тулгуурлан өргөн цар хүрээтэйгээр зохион байгуулах шаардлагатай байна.

Төгсгөлд нь нэгэн жишээ дурдъя.

Германыг судалдаг Японы эрдэмтэн Берлин хотод 20 жилийн өмнө зүүн Туркээс цагаачлан ирсэн нэгэн эмэгтэйдгээс ярилцлага авчээ. Түүнтэй Туркээс багадаа ирсэн нийгмийн ажилтан эмэгтэйдгээр зуучлуулан танилцсан байна. Ярилцлага авч дууссаны дараа яриа өгсөн эмэгтэй: “Чи нийгмийн ажил хийдэг үү?” хэмээн асуужээ. Энэ асуулт судлаачийн хувьд хариулахад эргэлзээтэй, төвөгтэй асуулт байсан байна. Энэ нь “Чи нийгмийн ажилтан уу?” гэсэн үг биш, харин “Чиний ажил нийгэмд хамаатай, нийгмийн ажил уу?” гэсэн агуулгатай гэдгийг тэрээр ойлгож байжээ. Тиймээс өөрийгөө эрдэм шинжилгээ, судалгааны ажил хийдэг гэж үзсэн тул “Үгүй” хэмээн хариулахад нөгөө эмэгтэй: “Тэгвэл яах гэж хийж байгаа юм бэ?” гэсэн байна. Энэ түүхийг дурдаад хорих байгууллагын нийгэмшүүлэх ажил нь нийгмийн хөгжлийг бодитоор дэмжих “нийгмийн ажил” гэдэгт итгэлтэй байгаагаа илэрхийлье.

Та бүхнийг хорих байгууллагын нийгэм, сэтгэл зүйн ажлын чиглэлээр хамтран ажиллахыг хүсвэл бидэнтэй холбоо барихыг урьж байна.